

Formování české historické geografie

Eva Semotánová

*Každá vědní disciplína je ukotvena a respektována teprve tehdy,
když má vlastní definici a **vlastní historii oboru***

Ivan Hlaváček



Co je historická geografie?



Historická geografie *tradice a modernita*

Eva Semotanová – Pavel Chromý – Zdeněk Kučera

- Vědní obor na pomezí přírodních, společenských, humanitních a technických věd, resp. především na pomezí historiografie a geografie
- Studuje interakci společnosti a prostoru (krajiny/krajin) v průběhu staletí
- Přispívá rekonstrukcí, analýzou, interpretací a vysvětlením časoprostorových a socioprostorových změn k pochopení jevů, procesů, příčin, mechanismů, důsledků a významů proměn historických krajín

Formování české historické geografie:

Evropská předehra. Vnímání prostoru a vyprávěné krajiny, 15. – 18. století

- vnímání prostoru – krajin → zápas o existenci, moc a ovládnutí, tvůrčí činnost člověka a společnosti, myšlení a ideje
- promítání (obraz krajin) do široké škály psaných, mapových či výtvarných děl, do lidových pověstí, korespondence, průvodců, vzpomínek a pamětí → předávání měnícího se obrazu krajin dalším generacím (Kroniky, kosmografie, vlastivědně a topograficky zaměřené publikace, ego dokumenty, první průvodce, kartografická díla s doprovodnými texty a vyobrazeními, veduty a jejich soubory)
- „Vyprávěné krajiny“, forma (s nadhledem a nadsázkou), která do 19. století zpřístupňovala písmem, mapou i obrazem souhrn informací o zemích, jejich geografické charakteristice, historickém vývoji a obyvatelích
- popisy jednotlivých zemí a regionů rozšiřovaly dobový geografický horizont

Hartmann Schedel, Sebastian Münster, William Camden, Philipp Clüver, Matej Bel, Anton Friedrich Büsching

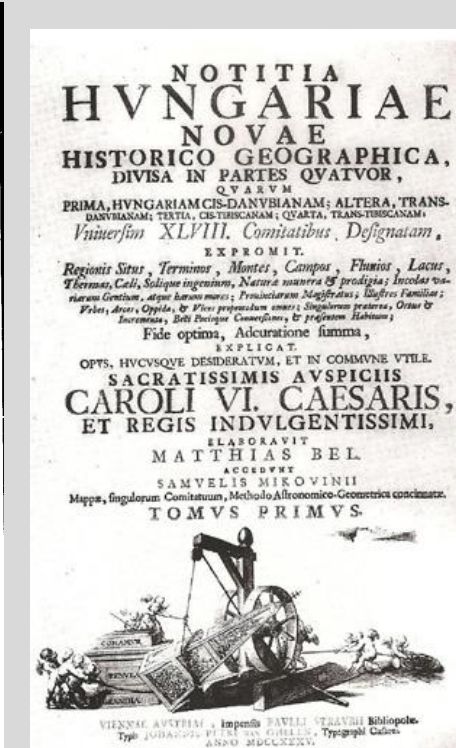
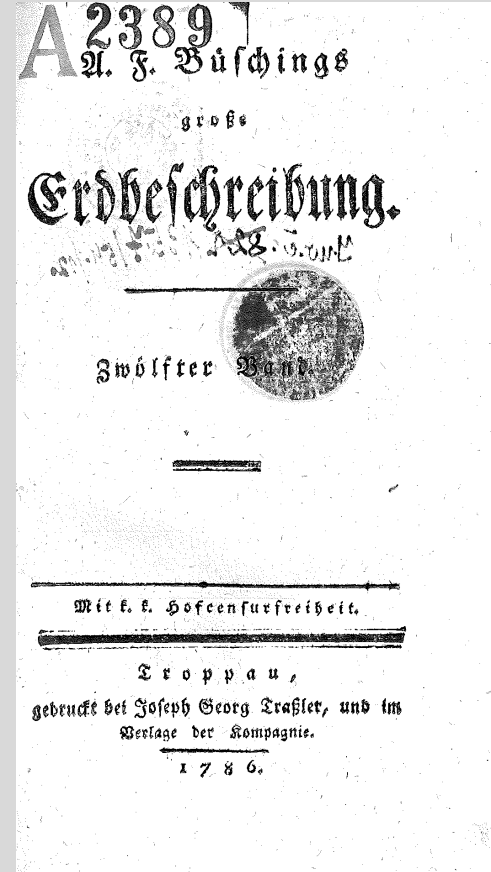
- značný rozsah popisů míst, spojení obecného a detailního, podrobnost, zájem o přírodní bohatství, pamětihodnosti a sociální rozvrstvení společnosti, úsilí o reprezentaci země prostřednictvím co možná nejobsáhlejšího souboru geografických a historických údajů

William Camden (1551–1623) Britannia z roku 1586 (a v několika dalších vydáních)

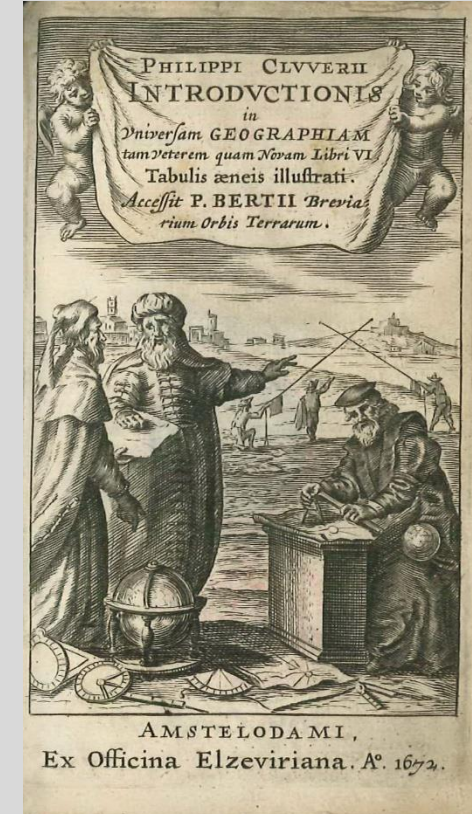
Philipp Clüver (1580 – 1622)



Anton Friedrich Büsching (1724 – 1793)



Matej Bel (1684 – 1749)



Formování české historické geografie:

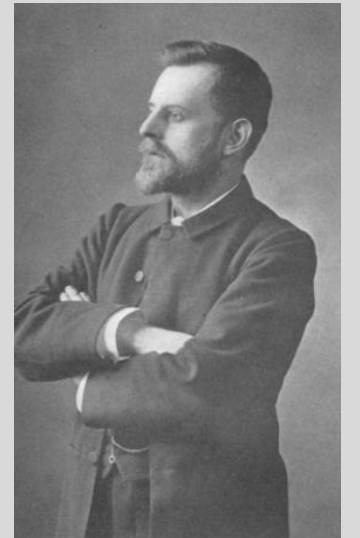
Evropská předehra. Formování a prolínání oborů, konec 19. a počátek 20. století

Rudolf Kötschke, George Adam Smith

- krajiny se posléze staly předmětem filozofických úvah a úsilí o jejich důkladné popsání
- v 19. století vznikl cílený vědecký výzkum krajin (prostoru) jako součást mnoha oborů, zejména:
 - geografie
 - historiografie
 - kartografie
 - topografie, historické topografie
 - historické vlastivědy
 - toponomastiky
 - skotský teolog **George Adam Smith** (1856 – 1942)
 - skloubení analýzy historických pramenů, průzkumu v terénu a práce s mapou
 - průkopník mezioborových studií
 - The historical geography of the Holy Land se šesti mapami a textem, 1894
 - Atlas of the Historical Geography of the Holy Land s šedesáti mapami a textem, 1915

Pojetí, názvy a obsah oborů se prolínaly, doplňovaly
proměňovaly a rozvíjely

Jednotlivá díla nelze označit jen geografická, jen topografická
apod.



Formování české historické geografie: od vyprávěných krajín k samostatné vědecké disciplíně, rámcové etapy

I. Vyprávěné krajiny

od počátku 17. do poloviny 19. století, od Pavla Stránského k Františku Palackému

II. Začlenění prostoru do historického bádání

od poloviny 19. do počátku 20. století, od Františka Palackého k Augustu Sedláčkovi

III. Hledání obsahu a formy, diverzifikace definic, směrů, témat a metod

od počátku 20. století do poloviny 20. století, od Josefa Vítězslava Šimáka k Františku Roubíkovi

IV. Trojí pojetí oboru

od poloviny 20. století do 90. let 20. století, od Františka Roubíka ke Zdeňku Boháčovi a Leoši Jelečkovi

V. Synergie, transdisciplinarita, otevřenost a variabilita

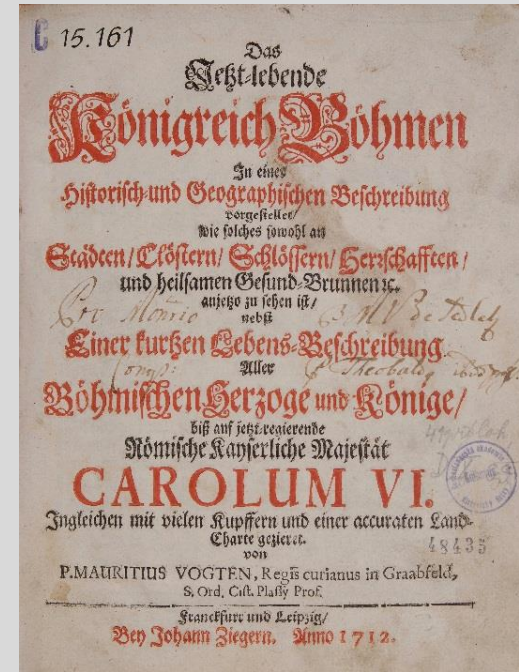
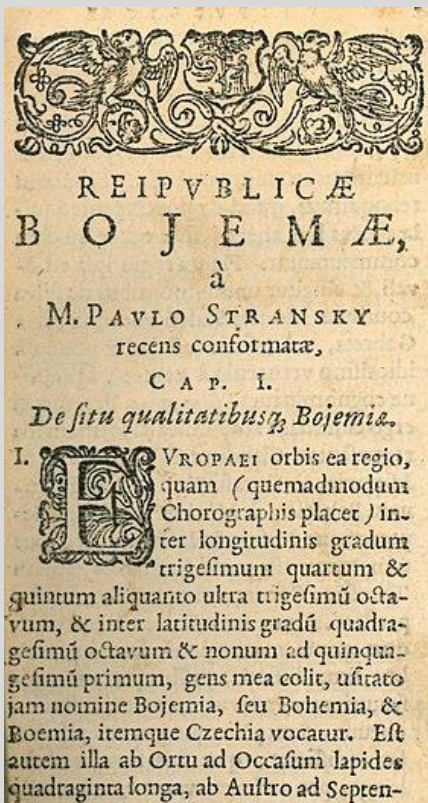
od 90. let 20. století do současnosti, nové přístupy a inspirace, možnosti a mezinárodní ukotvení

Prolínání představitelů historické geografie mezi etapami, zejména IV. a V.

I. Vyprávěné krajiny

od počátku 17. do poloviny 19. století (od Pavla Stránského k Františku Palackému)

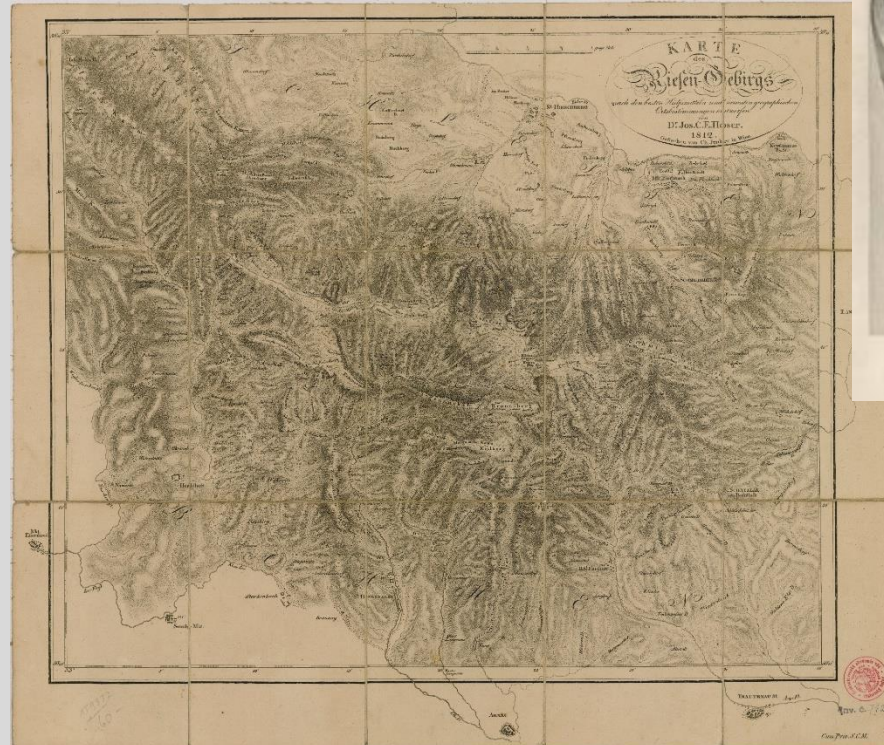
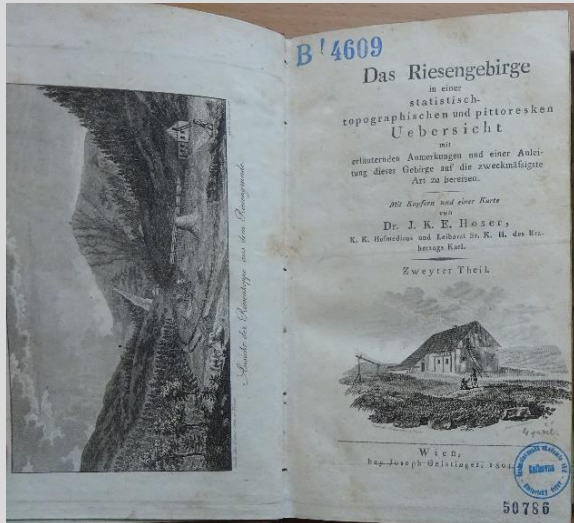
- Pavel Stránský
- Bohuslav Balbín
- Johann Georg Mauritius Vogt
- Jaroslav Schaller
- Johann Gottfried Sommer
- Josef Karel Eduard Hoser



Josef Karel Eduard Hoser (1770 – 1848)

sběratel a mecenáš umění, povoláním lékař, též geograf, etnolog, botanik, geolog, kartograf

- Riesengebirge in einer statistisch- topographischen und pittoresken Uebersicht, 2 sv., 1803, 1804
- Das Riesengebirge und seine Bewohner, 1841
- Karte des Riesen-Gebirgs, 1812



II. Začlenění prostoru do historického bádání od poloviny 19. do počátku 20. století (od Františka Palackého k Augustu Sedláčkovi)

- kořeny a zdroje novodobé historické geografie

historiografie a geografie, vnímání prostoru a souvislostí obou disciplín, představitelé: především historikové

- František Palacký, Hermenegild Jireček, August Sedláček, Václav Vladivoj Tomek, Wilhelm Friedrich
- Jan Palacký?

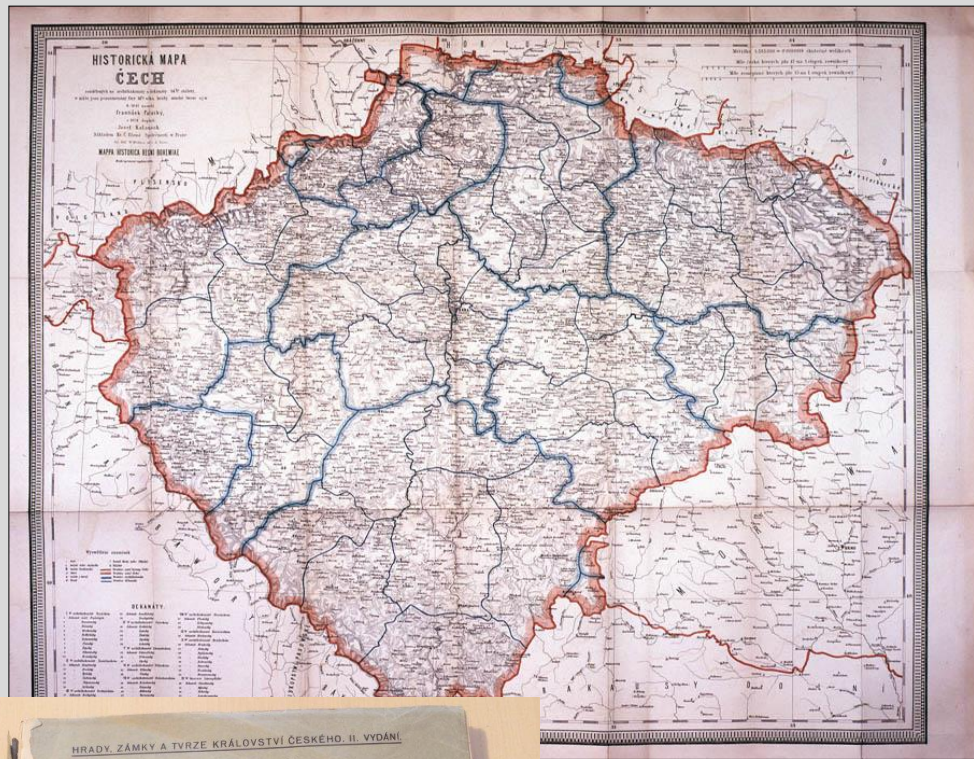
**„Příroda sama, ukončivši a uspůsobivši Čechy co zvláštní celek,
předustanovila tím hlavní ráz historie české...“**

František Palacký

Dějiny národu českého v Čechách i v Moravě.
Otisk podle původního vydání. Praha 1908, s. 5.

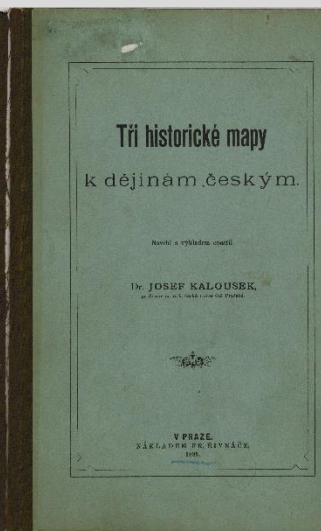
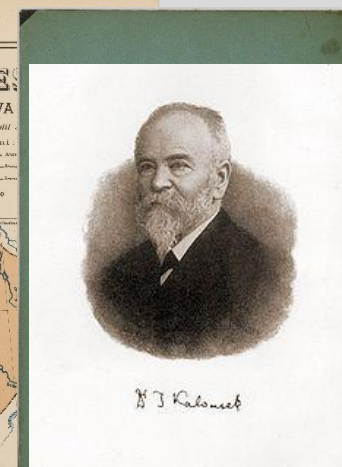
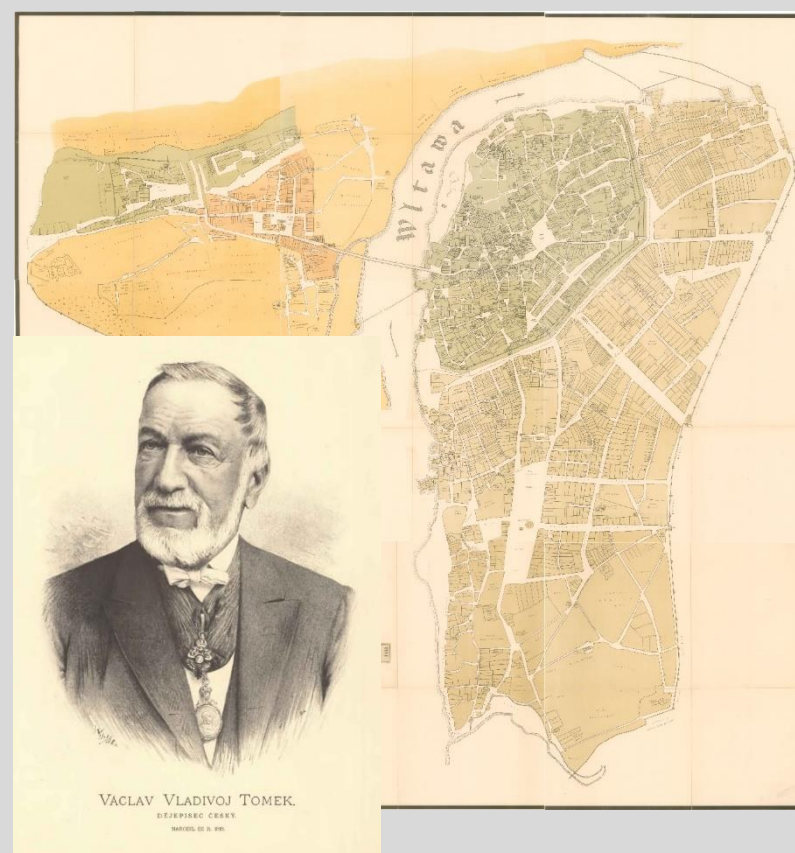
**Důraz na znalost topografie, míst, kde se dějinné události odehrávaly,
na zeměpisná jména, jejich vývoj a tradici.**





- František Palacký
- Václav Vladivoj Tomek
- August Sedláček
- Josef Kalousek

- Hermenegild Jireček – nerealizovaný atlas k období středověku



III. Hledání obsahu a formy, diverzifikace definic, směrů, témat a metod od počátku 20. století do poloviny 20. století, od Josefa Vítězslava Šimáka k Františku Roubíkovi

Josef Vítězslav Šimák, Bohuslav Horák, Václav Švambera, Karel Kuchař, František Roubík, Ladislav Hosák

- škola Annales ; Vidal de la Blache, Lucien Febvre, Marc Bloch (považoval historii za tvůrkyni krajin, zejména v regionálních souvislostech); českou historickou geografii výrazněji neovlivnila
- **Josef Vítězslav Šimák v Lipsku 1904**
- rozdílná pojetí a definice historické geografie, její začleňování do dalších oborů (zejména geografických) dle názorů jednotlivých představitelů oboru
- **dvě centra**, pražské: Josef Vítězslav Šimák, brněnské: Bohuslav Horák (zejména regionální historická geografie)
- Antonín Profous, Ladislav Hosák; historické názvosloví a místopis
- institucionalizace:

1920 založil Václav Švambera Státní sbírku mapovou (jádro MS PřF UK)

kolem 1931 vznik Mapové sbírky v Historickém ústavu a Roubíkův široký badatelský záběr

Kabinet pro kartografii, 1952, Karel Kuchař; Kabinet pro historickou geografii, 1953, František Roubík; od 1953 součást Československé akademie věd

Josef Vítězslav Šimák v Lipsku 1904 (versus Kjóto 2009)

- před první světovou válkou: řada prací s historickogeografickou tematikou, mimo jiné historika Rudolfa Kötschkeho *Quellen und Grundbegriffe der Historischen Geographie Deutschlands und seiner Nachbarländer* z roku 1906
- metodologické i praktické poznatky a zkušenosti čerpal v té době v jeho ústavu (Institut für Landesgeschichte a Siedlungsgeschichte) v Lipsku Josef Vítězslav Šimák
- přál si zdokonalit se v kartografické metodě a studoval zde hotové mapové rekonstrukce i odbornou literaturu. Byl však zklamán a v dopise Jaroslavu Gollovi z prosince 1904 napsal:

„Očekával jsem již hotovou, vypracovanou metodu, mající své věty už dogmaticky stanovené.

A shledal jsem – ne bez jistého uspokojení, že pracují pouze tak, jako pracujeme my, od případu k případu a tímž způsobem...

Mé práce topografické dály se nevědomky docela podle zdejší praxe, ano v detailu šly ještě dál.“



Josef Vítězslav Šimák
1870–1941)



Rudolf Kötschke (1867–1949)

IV. Trojí pojetí oboru

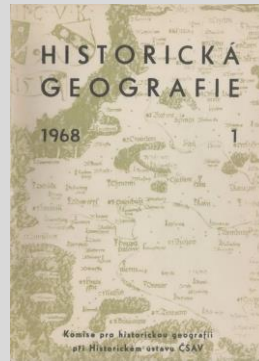
(od poloviny 20. století do 90. let 20. století, od Františka Roubíka ke Zdeňku Boháčovi a Leoši Jelečkovi)

Zdeněk Boháč, Ladislav Hosák, Jaroslav Kašpar, František, Roubík, Dušan Trávníček, Jaroslav Vaniš, Ota Pokorný, Leoš Jeleček, Eva Semotanová

- **pomocná věda historická versus dílčí geografická věda (Jaroslav Kašpar a Ota Pokorný)**
- **historická geografie versus environmentální dějiny (Zdeněk Boháč a Leoš Jeleček)**
- **samostatná věda (Jaroslav Vaniš a jeho 17 definic, *Historická geografie jako vědní obor*, HG 2, 1969, s. 3–21.**

Tradiční historickogeografická témata

- dějiny osídlení
- hospodářská historická geografie
- územní vývoj
- církevní dějiny
- rozvoj rekonstrukčních map, Atlas československých dějin



Jaroslav Kašpar (1929 – 2014)



Zdeněk Boháč (1933 – 2001)

Komise pro historickou geografii, od 1967

Časopis Historická geografie, od 1968

Časopis Historická ekologie, 1988, 1 sv.

Možnosti mezinárodní spolupráce?

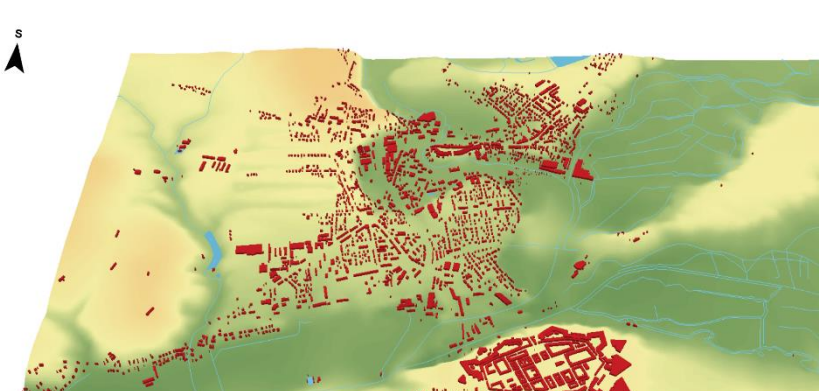
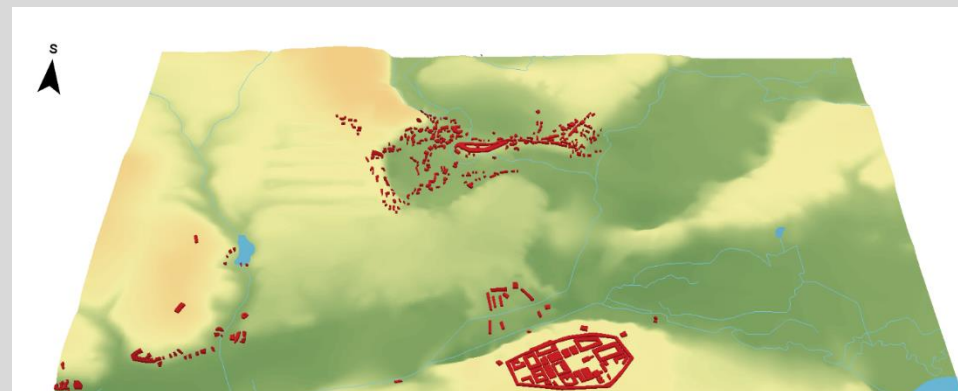
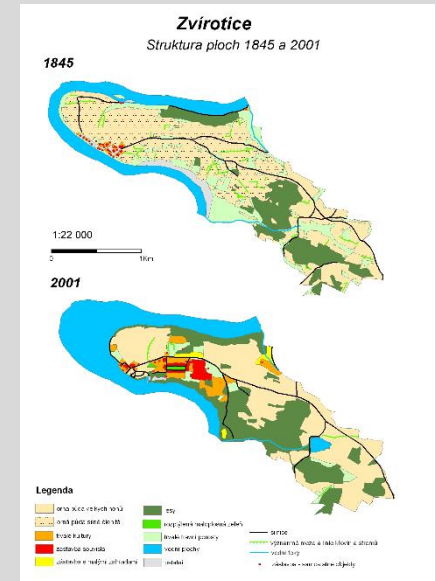
V. Synergie, transdisciplinarita, otevřenost a variabilita

(od 90. let 20. století do současnosti, nové přístupy a inspirace, možnosti a mezinárodní ukotvení)

Leoš Jeleček, Pavel Chromý, Zdeněk Kučera, Ivan Bičík, Dana Fialová, Eva Semotanová, Robert Šimůnek, Josef Žemlička, Aleš Vyskočil, Jiří Cajthaml, Miloš Trapl, Jindřich Schulz, Rudolf Brázdil, Oldřich Kotyza, Jan Munzar a nastupující badatelská generace

nové inspirace, nová témata, nové metody, nové prameny

- prolínání oborů, středověká a raně novověká archeologie
 - environmentální dějiny
 - historický land-use
 - paměť krajiny
 - srovnávací dějiny měst
 - geografické informační systémy – GIS
 - letecké laserové skenování krajiny
 - tvorba rekonstrukčních map (Nmap, Nimap), kartografických modelů, webových aplikací a portálů
 - letecké snímky, přístup do zahraničních sbírek map a plánů
- 
- Český historický geografický ústav



Tým Výzkumného centra historické geografie v roce 2017

